

سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال مالزی: وضعیت، چالش‌ها و بایسته‌ها

سجاد عطا زاده^۱

درجه مقاله: علمی

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۴/۰۲/۲۲

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۷/۲

^۱. دانشجوی دکتری روابط بین الملل، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

چکیده

جمهوری اسلامی ایران همواره در منظومه سیاست خارجی خود برای مالزی، جایگاه خاصی قائل بوده است. مقاله حاضر با رویکرد توصیفی-تحلیلی و استفاده از منابع کتابخانه‌ای در پی بررسی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران نسبت به مالزی بوده و قصد پاسخ به این پرسش را دارد «سیر روابط جمهوری اسلامی ایران و مالزی در سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰ میلادی چگونه بوده است و چه عواملی سبب ممانعت از گسترش بیشتر روابط شده است؟» یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که در عرصه اقتصادی به‌جز سال‌های ابتدایی دهه مورد بررسی شاهد سیر نزولی روابط بوده‌ایم؛ اما در عرصه سیاسی و مسائلی مانند برنامه هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران یا جنگ‌های سوریه و یمن رویکرد دو کشور دچار واگرایی کمتری بوده است. اصلی‌ترین عوامل مانع گسترش روابط نیز تحریم‌های ایالات متحده، روابط مالزی با عربستان سعودی و مسائل مربوط به ممنوعیت مذهب تشیع در مالزی بوده است.

● واژگان کلیدی

تشیع، تحریم، جنوب شرق آسیا، سیاست خارجی.

مقدمه

بیشتر نظرات جریان اصلی روابط بین‌الملل تمرکز خود را بر قدرت‌های بزرگ قرار داده‌اند؛ به همین دلیل اکثر پژوهش‌های روابط بین‌الملل نیز بر همین قدرت‌ها متمرکز هستند و در بهترین حالت اثربخشی و اثرپذیری یا روابط آنان را با سایر کشورها مورد بررسی قرار می‌دهند. با این وجود در سال‌های اخیر شاهد آن بوده‌ایم که ضرورت توجه به کشورهای دیگر نیز احساس شده است. یکی از حوزه‌های تقریباً نوظهور پژوهشی در روابط بین‌الملل که بسیار کم مورد توجه قرار گرفته و در عین حال بسیار جذاب نیز می‌باشد، روابط کشورهایی با یکدیگر است که هیچ‌کدام قدرت بزرگ به شمار نمی‌روند. در این میان، همکاری‌های قدرت‌های متوسط با یکدیگر از اهمیت مضاعفی برخوردار است. یکی از نمونه‌های این همکاری بین جمهوری اسلامی ایران و فدراسیون مالزی برقرار شده است. اشتراکات هویتی و جغرافیایی نیز مطالعه این رابطه را برای پژوهشگران جذاب‌تر نموده است.

سابقه روابط ایران و مالزی، به‌عنوان دو قدرت متوسط جهانی، به دهه ۴۰ شمسی بازمی‌گردد. پس از تعیین سفیر ایران در تایلند در سال ۱۳۴۵ به‌عنوان سفیر آکر دپته در مالزی، روابط رسمی بین تهران و کوالالامپور برقرار گردید. در سال ۱۳۴۶ هم مالزی سفارت خود را در تهران افتتاح کرد و سه سال بعد نیز اولین سفیر این کشور در ایران از سوی دولت این کشور منصوب شد و در سال ۱۳۵۰ هم عهدنامه مودت بین دو کشور امضا شد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، مالزی جمهوری اسلامی را به رسمیت شناخت و در مقابل جمهوری اسلامی ایران نیز با اعزام هیأت‌هایی به تشریح مواضع خود پرداخت. در ابتدا دولت مالزی نگران تأثیرات انقلاب اسلامی بر جنبش‌های اسلامی این کشور بود و وقوع رخدادهایی مانند جنگ اعراب و رژیم صهیونیستی و حمله شوروی به افغانستان که سبب شدت گرفتن موج رادیکالیسم در میان تعدادی از جمعیت این کشور شده بود، بر این نگرانی می‌افزود. با این وجود، کوالالامپور در دوران جنگ تحمیلی جمهوری اسلامی ایران با رژیم بعث عراق از جمله کشورهایی بود که سیاست بی‌طرفی را پیشه کرده بود و یکی از اعضای کمیته صلح سازمان کنفرانس اسلامی به شمار می‌رفت. (نظری، ۱۳۹۸). در سال ۱۳۶۱ هم جمهوری اسلامی ایران سفارت خود را در کشور مالزی افتتاح کرد (سفارت جمهوری اسلامی ایران در کوالالامپور).

روابط دو طرف در دهه‌های بعدی نیز علی‌رغم فراز و نشیب‌های معمول مستحکم و حسنه بوده است. تأکید مقام معظم رهبری بر اولویت تقویت روابط با کشورهای مسلمان و به ویژه سیاست نگاه به شرق تهران سبب شده است که مالزی جایگاهی خاص در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بیابد. البته اگرچه سیاست "نگاه به شرق" جمهوری اسلامی ایران اغلب از طریق تبیین روابط تهران با جمهوری خلق چین، هند و جمهوری‌های شوروی سابق توضیح داده می‌شود اما کشورهای آسیای جنوب شرقی، و مالزی، هم جایگاه مهمی در این سیاست برای خود اختصاص داده‌اند (Lawson, 2023: 579).

به‌علاوه، نزدیکی مواضع دو کشور درباره بسیاری از مسائل جهانی، مانند مسائل مترتب بر جهان اسلام و علی‌الخصوص مسئله فلسطین، سبب ارتقای سطح مناسبات دو کشور شده است؛ خاصه این که پس از عملیات طوفان الاقصی و درگیری اسرائیل با گروه‌های مقاومت فلسطینی شاهد کاهش محبوبیت ایالات متحده در مالزی بوده ایم؛ به طوری که نظرسنجی سال ۲۰۲۴ موسسه یوسف اسحاق نشان می‌دهد ۷۵ درصد از مالزیایی‌ها همسویی با چین را به ایالات متحده ترجیح می‌دهند؛ در حالی که این رقم در سال ۲۰۲۳، ۵۵ درصد بود. در حقیقت شدت خشم در این کشور نسبت به رژیم صهیونیستی و ایالات متحده افزایش یافته است و بسیاری از مالزیایی‌ها اکنون برندهای غذایی و کالاهای مصرفی آمریکایی را تحریم کرده‌اند. این در حالی است که در مقابل با نگاه مطلوبی به چین نگریسته می‌شود (Kuok, 2024).

پژوهش حاضر بر آن است تا به بررسی سیر روابط اقتصادی و سیاسی جمهوری اسلامی ایران و مالزی در حدها سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰ پرداخته است و ضمن تشریح وضعیت و سیر روابط دو طرف در سال‌های مذکور، موانع احتمالی سد راه توسعه روابط و بایسته‌های لازم برای گسترش رابطه را مورد بررسی قرار دهد. این پژوهش با رویکرد توصیفی-تحلیلی و با استفاده از روش کتابخانه‌ای در پی پاسخ به این سؤال است که "سیر روابط جمهوری اسلامی ایران و مالزی در سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰ میلادی چگونه بوده است و چه عواملی سبب ممانعت احتمالی از گسترش بیشتر روابط دو طرف شده است؟"

پیشینه ادبیات

در ادبیات موجود، آثار چندانی درباره روابط جمهوری اسلامی ایران و مالزی وجود ندارد و تنها یک اثر به‌طور تطبیقی به مطالعه روابط جمهوری اسلامی ایران و عربستان سعودی با مالزی

پرداخته است. چند اثر دیگر هم روابط جمهوری اسلامی ایران و کشورهای آسیای جنوب شرقی را مورد مطالعه قرار داده‌اند.

ابوحسین، ادريس و صالح (2018) در مقاله "روابط مالزی با عربستان سعودی و ایران: موازنه منافع" ضمن تأکید بر روابط مهم و ثروت آفرین مالزی با تهران و ریاض، اظهار داشته‌اند که کوالالمپور ضمن استفاده از منافع اقتصادی رابطه با این دو کشور در تلاش است تا رابطه خود را با آن‌ها موازنه نموده و در عین حال مانع از تأثیرپذیری مردم خود از مکتب تشیع و وهابیت شود.

سلطانی نژاد (۱۳۹۴) در پژوهش "مناسبات ایران و کشورهای جنوب شرق آسیا (۱۳۹۲-۱۳۸۱)" به این نتیجه رسید که غالب شدن سیاست نگاه به شرق در مقطعی از سال‌های مذکور سبب رشد چشمگیر روابط اقتصادی و سیاسی ایران با کشورهای آسیای جنوب شرقی گشت؛ زیرا جمهوری اسلامی ایران به دنبال یافتن جایگزینی برای غرب در روابط خود بود؛ اما این وضعیت نتوانست دیری بپاید که علت آن را باید در فشار غرب و به ویژه آمریکا به کشورهای آسیای جنوب شرقی و همچنین تفوق چین در گفتمان ذهنی مسئولان جمهوری اسلامی در مقایسه با کشورهای جنوب شرق آسیا جست.

حسینی (۱۳۹۵) در پایان نامه خود با عنوان "فرصت‌ها و تهدیدهای روابط ایران با جنوب شرق آسیا با تأکید بر اندونزی" به این نتیجه رسیده است که علی‌رغم وجود فرصت‌هایی مانند بازار عظیم انرژی منطقه، تضاد با سیاست‌های نظم حاکم بر روابط بین‌الملل و جمعیت فراوان مسلمان آسیای جنوب شرقی، جمهوری اسلامی ایران نتوانسته است آن گونه که باید و شاید در برقراری روابط موفق باشد که علت آن را هم باید در مسائلی مانند نفوذ گسترده کشورهای مخالف و یا رقیب جمهوری اسلامی ایران و تفاوت در نگرش طرفین نسبت به موضوعات بین‌المللی جست.

همان‌طور که بررسی این آثار نشان می‌دهد، در زمینه بررسی روابط جمهوری اسلامی ایران و فدراسیون مالزی آثار بسیار محدودی وجود دارد که طبیعتاً نمی‌توانند خلأهای پژوهشی موجود در این زمینه را پر کنند. به همین دلیل مقاله حاضر در پی بررسی دقیق‌تر این موضوع می‌باشد.

۱- روابط ایران و مالزی در سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰

تمرکز زمانی پژوهش حاضر بر سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰ است، اما برای درک بهتر فضای سیاسی کشور مالزی و پویایی‌های ساختار سیاست خارجی آن و همچنین با در نظر گرفتن

تأثیرات مستقیم فضای سیاسی داخلی این کشور بر روابط با جمهوری اسلامی ایران، اشاره به وضعیت سیاسی داخلی این کشور ضروری می‌نماید.

۱.۱ نگاهی به سیاست داخلی مالزی

یکی از اصلی‌ترین ویژگی‌های سیاست داخلی مالزی این است که از زمان تشکیل این کشور در سال ۱۹۶۳ تاکنون به جز یک دوره حدوداً دو ساله - می ۲۰۱۸ تا مارس ۲۰۲۰ - ائتلاف باریسان ناسیونال^۱ که متشکل از سه گروه حزب سازمان ملی مالای‌های متحد (آمنو)^۲، انجمن چینی‌های مالزی^۳، کنگره هندی‌های مالزی^۴ و ۱۰ حزب دیگر است بر این کشور حکومت نموده است؛ بنابراین، شناخت بهتر این حزب می‌تواند ما را درک بهتر پویایی‌های روابط جمهوری اسلامی ایران و مالزی یاری کند. صدارت یک حزب واحد در این کشور باعث شده است که مالزی جزء کشورهایی با حاکمیت مبتنی بر "تک-حزب مسلط" طبقه‌بندی شود (Kingsbury, 2017: 66). این وضعیت باعث شده است که عده‌ای از نهادینه شدن قدرت در این حزب صحبت کنند؛ مخصوصاً این که ماهاتیر محمد، نخست‌وزیر سابق مالزی از ۱۹۸۱ تا ۲۰۰۳ به مدت ۲۲ سال به نمایندگی از این حزب بدون وقفه کرسی نخست‌وزیری را در اختیار داشت. بعد از او، کرسی نخست‌وزیری برای ۵ سال در اختیار عبدالله احمد بداوی قرار گرفت که پیش‌تر معاون ماهاتیر محمد بود و بداوی نیز تا سال ۲۰۰۸ مسئولیت نخست‌وزیری مالزی را بر عهده داشت. پس از او نجیب رزاق برای دو دوره و تا سال ۲۰۱۸ بر کرسی نخست‌وزیری مالزی تکیه زد؛ در همین اثنا ماهاتیر محمد که مدعی بود "آمنو" به محلی برای فساد تبدیل شده است و به همین دلیل از این حزب خارج شد و خود حزب جدیدی به نام برساتو^۵ را تأسیس نمود. بازگشت ماهاتیر محمد در انتخابات آن سال سبب شد حاکمیت بیش‌تر از نیم‌قرنی باریسان ناسیونال بر سیاست مالزی به اتمام برسد و این بار ائتلافی جدید به نام "پاکاتان‌اراپان"^۶ که حزب برساتو هم عضو آن بود، توانست به تشکیل دولت بپردازد و ماهاتیر محمد ۹۳ ساله دوباره به مقام نخست‌وزیری دولت مالزی رسید (نظری، ۱۳۹۸: ۱۴۴) البته عمر دولت دوم ماهاتیر هم دیری نپایید و او به دلیل بالا گرفتن اختلافات در بین نخبگان

¹. Barisan Nasional

². United Malays National Organisation (UMNO)

³. Malaysian Chinese Association

⁴. Malaysian Indian Congress

⁵. BERSATU

⁶. Pakatan Harapan

سیاسی مالزی مجبور به استعفا شد و در ۱ مارس ۲۰۲۰، محی‌الدین یاسین، به‌عنوان نخست‌وزیر جدید مالزی از سوی مجلس این کشور انتخاب شد و تا اوت ۲۰۲۱ هم این مسئولیت را بر عهده داشت.

۱.۲ روابط اقتصادی جمهوری اسلامی ایران و مالزی

برای آن‌که تصویری جامع‌تر از روابط جمهوری اسلامی ایران و مالزی ترسیم شود، نگاهی به میزان تبادلات تجاری دو کشور در ۵ سال پیش از بازه زمانی پژوهش حاضر می‌تواند راهگشا باشد.

جدول ۱ میزان تبادلات تجاری ایران و مالزی به میلیون دلار (۲۰۰۹-۲۰۰۵)

سال	صادرات ایران به مالزی	واردات ایران از مالزی	کل تجارت
۲۰۰۵	۳۴۷	۳۵۹	۷۰۵
۲۰۰۶	۵۸۳	۴۴۱	۱۲۳۶
۲۰۰۷	۴۲۹	۶۱۸	۱۰۰۰
۲۰۰۸	۷۶۴	۷۳۳	۱۴۹۸
۲۰۰۹	۳۲۳	۶۸۲	۱۰۰۰

(Abu-Hussin, 2018: 53)

همان‌طور که از آمار بالا نیز مشهود است، میزان تجارت دو کشور از سال ۲۰۰۵ میلادی (۱۳۸۴ خورشیدی) با شیئی ملایم رو به فزونی بوده و در سال ۲۰۰۸ به اوج خود می‌رسد و رکورد حدود ۱.۵ میلیارد دلار را ثبت می‌کند؛ در سال ۲۰۰۶ شاهد این بودیم که میزان سرمایه‌گذاری مالزی در جمهوری اسلامی ایران به ۴ میلیارد دلار رسید که ۱.۳ میلیارد دلار آن در بخش انرژی و نفت و گاز انجام شده بود؛ که از جمله مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به شرکت زمزم اشاره نمود (ORF, 2006).

مقایسه این آمار تجاری با میزان تجارت دو کشور در حواصل سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰ می‌تواند راهگشا بوده و ما را درک بهتر پویایی‌های روابط تجاری دو کشور یاری نماید:

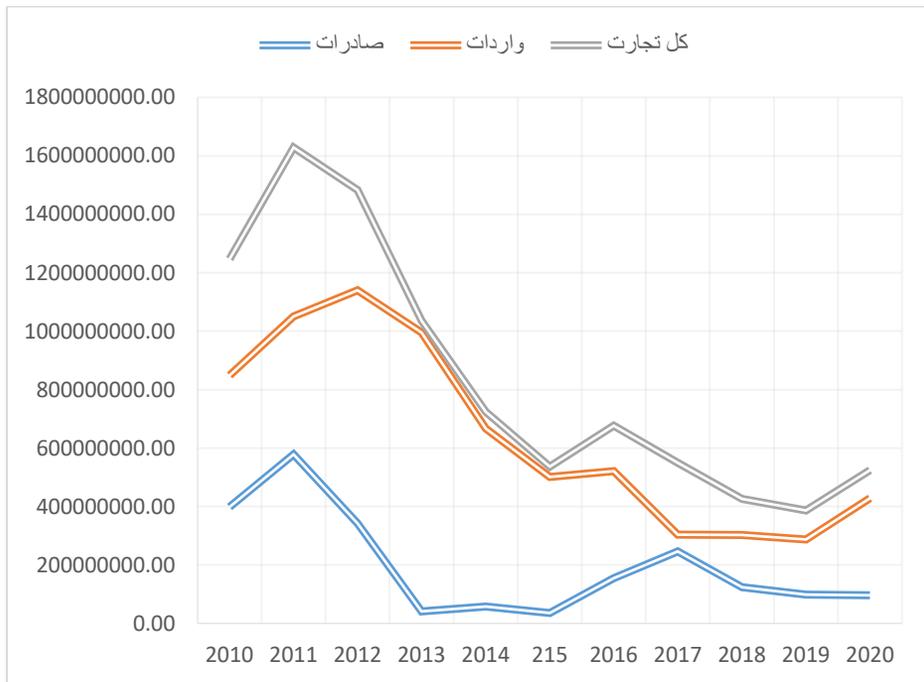
جدول ۲ میزان تبادلات تجاری ایران و مالزی به میلیون دلار (۲۰۱۰-۲۰۲۰)

سال	صادرات ایران به مالزی	واردات ایران از مالزی	کل تجارت
۲۰۱۰	۳۹۸	۸۴۹	۱۲۴۷۰
۲۰۱۱	۵۷۸	۱۰۰۰	۱۵۷۸۰
۲۰۱۲	۳۴۲	۱۱۴۰	۱۴۸۰
۲۰۱۳	۴۱۰	۹۹۵	۱۰۳۶۰
۲۰۱۴	۵۷۰	۶۶۷	۷۲۴
۲۰۱۵	۳۶۰	۵۰۱	۵۳۶
۲۰۱۶	۱۵۵	۵۲۱	۶۷۶
۲۰۱۷	۲۴۷	۳۰۳	۵۵۰
۲۰۱۸	۱۲۴	۳۰۲	۴۲۶
۲۰۱۹	۹۹	۲۸۷	۳۸۶
۲۰۲۰	۹۶	۲۴۳	۳۳۸
۲۰۲۱	۱۰۶	۶۹۳	۷۹۹
۲۰۲۲	۲۴۷	۶۱۳	۸۶۰
۲۰۲۳	۱۱۳	۱۵۷	۲۷۰

^۱ (Abu-Hussin, 2018:53) و (سازمان توسعه تجارت ایران، ۱۴۰۴)

^۱. با توجه به این که آمار سازمان توسعه تجارت ایران تنها مربوط به ۵ سال آخر بود، برای سال‌های پیشین از منبع دیگری استفاده شده است که مشخصات آن در ارجاع درون متنی و نهایی موجود است.

نمودار ۱ میزان تبادلات تجاری ایران و مالزی (۲۰۲۰-۲۰۱۰) به دلار

(Abu-Hussin, 2018:53) و (سازمان توسعه تجارت ایران، ۱۴۰۴)

این شیب ملایم افزایشی در سال‌های ابتدایی دهه دوم قرن ۲۱ نیز ادامه دارد، به گونه‌ای که بالاترین نرخ تجارت بین دو کشور در بازه زمانی پژوهش متعلق به سال ۲۰۱۱ است؛ اما به یک باره از سال ۲۰۱۴ این روند تجاری به شدت رو به کاهش می‌گذارد و به زیر یک میلیارد دلار می‌رسد و در سال‌های بعدی هم با فراز و نشیب اندک این روند کاهشی همچنان ادامه دارد؛ به گونه‌ای که میزان تجارت دو کشور در سال ۲۰۲۰- سال پایانی پژوهش- حدود یک سوم سال ۲۰۱۱ است. کمترین میزان تجارت هم در دهه مورد بررسی در سال ۲۰۱۹ رخ داده است. گرچه در سال‌های بعد مثلاً در سال ۲۰۲۳ آمار تجارت دو کشور افت شدیدی را نشان می‌دهد که شاید تحت تاثیر بحران کرونا که کلیت تجارت جهانی را تحت تاثیر قرار داد، قابل تفسیر باشد. نکته مهمی که توجه به این آمار روشن می‌سازد این است که در سال‌های پس از انعقاد برجام هم این آمار افزایش نیافته است؛ مسئله‌ای که شاید ریشه در تمرکز دولت وقت جمهوری اسلامی ایران بر گسترش روابط با کشورهای غربی داشته باشد که ناخواسته سبب بی‌توجهی به

افزایش روابط با کشورهای دیگر شده است. ویژگی قابل توجه دیگر آن است که طی ۱۵ سال گذشته تنها فقط در دو سال - ۲۰۰۶ و ۲۰۰۸ - تراز تجاری دو کشور به نفع ایران بوده است و در باقی سال‌ها میزان صادرات مالزی به جمهوری اسلامی ایران بیش تر از واردات آن بوده است؛ به گونه‌ای که مثلاً در سال ۲۰۲۰ میزان صادرات مالزی به ایران حدود ۴.۵ برابر واردات آن بوده است؛ این در حالی است که در سال ۲۰۱۰ نسبت مذکور حدود ۲ برابر بود.

کالاهای عمده صادراتی جمهوری اسلامی ایران به مالزی را به ترتیب ارزش صادراتی؛ روی غیر ممزوج، محصولات آهنی، اکسیدها و هیدروکسیدهای مولیبدن، شمش از آهن و فولاد غیر ممزوج، استیون بوتادین کربوکسیله، اوره، میگو، قیر، نفت، خرما و پلی استیرن تشکیل می‌دهند و عمده واردات ایران از مالزی هم روغن پالم، روغن جانشین کره کاکائو، شیره کائوچوی طبیعی، الکترودهای زغالی، کائوچوی طبیعی، اسید پالمیک، سایر اشکال کائوچوی طبیعی، دستکش معاینه و پودر کاکائو تشکیل می‌دهند (صابری، ۱۳۹۹: ۱۲-۱۱).

شایان ذکر است که در سال ۲۰۱۶، ۲۰ درصد تجارت مالزی در خاورمیانه با ایران انجام گرفت و ایران سومین شریک اقتصادی مالزی در خاورمیانه بود- پس از امارات متحده عربی و عربستان سعودی. صادرات مالزی به جمهوری اسلامی ایران، عربستان سعودی و امارات متحده عربی ۴ درصد صادرات کل این کشور را تشکیل می‌داد (Abu-Hussin, 2018: 52). به علاوه، در سال ۱۳۹۹ شاهد سرمایه‌گذاری ۴۳ میلیون دلاری ایرانیان در ۱۱ پروژه در کشور مالزی بودیم (ابراهیمی، ۱۴۰۰) - آخرین آمار رسمی مربوط به میزان سرمایه‌گذاری مالزی در ایران مربوط به سال ۲۰۰۷ است که ۴۰ میلیارد دلار عنوان شده و بیش تر آن هم در بخش‌های مربوط به صنعت نفت و گاز انجام شده است (نظری، ۱۳۹۸: ۲۰۵).

از چند سال پیش از آغاز دوره زمانی مورد مطالعه در پژوهش حاضر، شاهد عقد قراردادهای سرمایه‌گذاری و همکاری مختلف و مهمی بودیم که از جمله آن‌ها می‌توان به قرارداد خرید ۶۰۰ هزار بشکه نفت از ایران از سوی شرکت پتروناس^۱ مالزی در هر سه ماه یک بار، قرارداد ۶ میلیارد دلاری برای انجام اکتشافات گازی به ارزش ۶ میلیارد دلار، توافق ساخت دو پالایشگاه بین شرکت ملی مهندسی نفت و ساخت و ساز ایران و شرکت اس. کی. اس. دی.^۲ مالزی در آوریل ۲۰۰۹، قرارداد ۱.۵ میلیون دلاری شرکت آمونا^۳ مالزی برای توسعه میدان نفتی رسالت و

۱. Petronas، شرکت دولتی نفت و گاز مالزی

۲. SKSD

۳. Amona

همکاری شرکت خودروسازی پروتون با شرکت زاگرس خودرو برای تولید اتومبیل اشاره کرد (سلطانی‌نژاد، ۱۳۹۴: ۱۴، ۱۹). علاوه بر این، دامنه همکاری‌های دو کشور از روابط دوجانبه نیز فراتر رفت و به همکاری‌های مشترک با سایر دولت‌ها نیز رسید؛ به طوری که شاهد عقد قرارداد بین ایران، سوریه، ونزوئلا و مالزی برای ساخت پالایشگاهی در حمص بودیم؛ همچنین شرکت پالایش و توزیع نفت ایران، شرکت پتروفیلد ریفاینینگ^۱ مالزی و شرکت دولتی نفت اندونزی قراردادی برای ساخت پالایشگاه در استان بانتن اندونزی منعقد نمودند (سلطانی‌نژاد، ۱۳۹۴: ۱۴). اما این وضعیت دوامی نیافت؛ پس از شدت گرفتن تحریم‌های آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران و تغییر و تحولاتی چند که در ادامه به بررسی آن‌ها خواهیم پرداخت، شاهد کناره‌گیری شرکت‌های مالزیایی از قراردادهای مذکور بودیم؛ به طوری که شرکت "پتروناس" فروش محصولات نفتی خود به ایران را متوقف نمود، شرکت هواپیمایی ایرآسیا پروازهای خود به مقصد ایران را لغو کرد و شرکت آنوبیک تکنولوژی مالزی هم به دلیل انتقال تجهیزات الکترونیک به ایران، از سوی آمریکا مورد تحریم قرار گرفت (سلطانی‌نژاد، ۱۳۹۴: ۲۳). البته در همین دوران بعضاً شاهد وقوع تحولاتی مثبت هم در روابط دو کشور بودیم؛ به طوری که از سال ۱۳۹۶ مذاکرات موافقت‌نامه تجارت ترجیحی بین دو کشور آغاز شد (معاونت دیپلماسی اقتصادی وزارت امور خارجه، ۱۳۹۹). به علاوه در همین سال شاهد تشکیل هشتمین کمیسیون اقتصادی مشترک دو کشور نیز بودیم (نظری، ۲۰۴: ۱۳۹۸).

۱.۳ روابط سیاسی جمهوری اسلامی ایران و مالزی

شاید مهم‌ترین موضوعی که باید در تحلیل روابط سیاسی ایران و مالزی مورد توجه قرار بگیرد، برنامه هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران است که در همین سال‌ها توجهات زیادی را به خود معطوف نموده است. علاوه بر این، رقابت منطقه‌ای ایران و عربستان سعودی هم که بیش از همه در سوریه و یمن تبلور یافته نیز از مسائلی است که مطالعه آن‌ها می‌تواند ما را درک بهتر پویایی‌های روابط تهران و کوالالامپور مخصوصاً در سال‌های مورد پژوهش یاری نماید.

۱.۳.۱ برنامه هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران

در سال ۲۰۰۶ شاهد آن بودیم که مالزی از تلاش‌های ایالات متحده آمریکا برای فرستادن پرونده جمهوری اسلامی ایران به شورای امنیت سازمان ملل متحد خودداری کرد (نظری،

^۱. Petrofield Refining

۱۳۹۸: ۱۹۶)؛ این حمایت یک سال بعد شکل عملی نیز به خود گرفت و دولت کوالالمپور به قطعنامه ۲۰ نوامبر شورای امنیت در محکومیت فعالیت‌های هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران رأی منفی داد (سلطانی‌نژاد، ۱۳۹۴: ۲۱-۲۰). آنچه اهمیت این رأی را بیش‌تر می‌کرد آن بود که مالزی تنها یکی از سه کشوری بود که به این قطعنامه رأی منفی داد و از جمهوری اسلامی ایران حمایت کرد (Farrar-Wellman, Malaysia-Iran Foreign Relations, 2010).

اما این حمایت‌ها نیز مانند روابط اقتصادی دوام چندانی نداشت و مخصوصاً پس از روی کار آمدن نجیب رزاق شاهد عدم تداوم این روند مطلوب بودیم. مالزی نماینده خود در شورای امنیت را به دلیل رأی منفی به قطعنامه شورای امنیت در محکومیت ایران به پایتخت فراخواند و اعلام کرد که این رأی در راستای سیاست‌های دولت کوالالمپور نبوده است (سلطانی‌نژاد، ۱۳۹۴: ۲۲). در همین دوران شاهد آن بودیم که مالزی محدودیت‌هایی را در زمینه بانکی و تجاری نیز اعمال کرد که روند روابط دو کشور را تحت تأثیر قرار داد. در دوران صدارت نجیب رزاق، به دلیل نزدیک شدن مواضع مالزی به کشورهای غربی و عربستان سعودی، سطح روابط و همکاری‌های دو کشور رو به کاهش گذاشت و به تبع آن همراهی کوالالمپور با موج مقابله با برنامه هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران و تحریم‌های اعمال شده علیه آن هم رو به فزونی گذاشت (نظری، ۱۳۹۸: ۱۹۷).

البته در این دوران نگاه مثبت ماهاتیر محمد به جمهوری اسلامی ایران همچنان ادامه داشت، او در آذر ۹۱ تحریم ایران را انتقام ایالات‌متحده آمریکا خواند و در سخنانی مهم اظهار داشت:

"بی‌شک تحریم‌های اعمال شده علیه ایران غیرقانونی هستند زیرا این تحریم‌ها از سوی سازمان ملل نیست و فقط از سوی آمریکا صورت گرفته است. آمریکا از قدرت اقتصادی و نظامی خود استفاده می‌کند تا کشورهای دیگر را نیز وادار به مشارکت در این تحریم‌ها کند که مالزی نیز از جمله این کشورهاست و ما نیز چاره‌ای جز پیروی از این تحریم‌ها نداریم. این امر به این دلیل است که آمریکا فکر می‌کند که ایران دلیل تمامی مشکلات موجود است اما باید بگوییم که دلیل تمامی مشکلات کنونی اسرائیل است. چرا اسرائیل می‌تواند بیش از ۲۰۰ کلاهک هسته‌ای داشته باشد و دیگران چنین حقی را ندارند؟ من فکر می‌کنم که در این تحریم‌ها فاکتور ضد اسلامی نیز به چشم می‌خورد و همه این‌ها به دلیل حمایت از اسرائیل است" (دیپلماسی ایرانی، ۱۳۹۱).

پس از انعقاد برجام این امیدواری وجود داشت که روابط دوجانبه کشور تقویت شود و سطح تبادلات افزایش یابد؛ البته در عرصه اقتصادی شاهد بازگشت به دوران اوج پیشین نبودیم اما در عرصه سیاسی مهم‌ترین اتفاقی که رخ داد سفر مهر ۹۵ (۲۰۱۶ میلادی) دکتر حسن روحانی،

رئیس‌جمهور وقت جمهوری اسلامی ایران، به مالزی بود که در آن بر تعمیق سطح همکاری‌های جمهوری اسلامی با کشورهای آسیایی در دوران پسا-برجام، فرصت حضور و سرمایه‌گذاری شرکت‌های مالزیایی در بخش‌های مختلف انرژی، صنعت و حمل‌ونقل جمهوری اسلامی ایران، همکاری شرکت‌های دو طرف در بخش‌های مختلف از جمله راه‌سازی، انرژی و فناوری‌های نوین، تقویت صنعت توریسم و تبادل متوازن استاد و دانشجو، ضرورت تقویت وحدت و برادری میان همه مسلمانان، سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در حوزه‌های مختلف به‌ویژه در حوزه نفت و گاز، همکاری در زمینه صنایع غذایی حلال و نگرانی از تروریسم تأکید شد (خبرگزاری برنا، ۱۳۹۵). یکی از ثمرات این سفر توافق بر روی تشکیل کمیسیون مشترک همکاری اقتصادی ایران و مالزی بود که ۱۰ سال بود تشکیل نشده بود (خبرگزاری مهر، ۱۳۹۵).

البته سفرهای دیگری هم در سال ۹۵ بین مسئولان دو کشور انجام شد که از جمله آن‌ها می‌توان به سفر عنیفه امان وزیر امور خارجه مالزی به ایران در اردیبهشت ماه که در آن بر مواردی مانند افزایش همکاری‌های علمی، گردشگری، اقتصادی و بحث و گفت‌وگو پیرامون مشکلات جهان اسلام از جمله افراط‌گرایی و تروریسم تأکید شد، سفر 'امین مولیا' رئیس پارلمان مالزی به تهران به دعوت دکتر علی لاریجانی، رئیس مجلس شورای اسلامی و همچنین سفر دادستان کل مالزی به تهران در آخرین روزهای تابستان (خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (ایرنا)، ۹۵) اشاره کرد.

پس از روی کار آمدن دولت دوم ماهاتیر محمد در مه ۲۰۱۸ شاهد تلطیف بیش‌تر روابط سیاسی دو کشور بودیم. دولت مالزی حمایت خود را از انعقاد برجام اعلام کرد؛ خانم دکتر وان عزیزه اسماعیل^۱ معاون نخست‌وزیر مالزی، ضمن حمایت از انعقاد برجام اعلام داشت که مالزی معتقد است برجام به تلاش‌ها برای از بین بردن تهدید سلاح‌های کشتار جمعی به‌ویژه سلاح‌های هسته‌ای کمک خواهد کرد و از طرفین این توافق خواست تا به آن پایبند باشند (خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (ایرنا)، ۱۳۹۷). ماهاتیر محمد پس از خروج ایالات متحده آمریکا از برجام هم ضمن محکومیت تحریم‌های اعمال شده علیه جمهوری اسلامی ایران، تحریم‌های ایران را به‌نوعی تحریم مالزی خواند و اظهار داشت:

"مالزی بازار بزرگی را بعد از تحریم‌های آمریکا علیه ایران از دست داد، ما به اعمال تحریم‌ها برای وادار کردن کشورها به پذیرش ایدئولوژی‌های خاص و تغییر دولت‌ها اعتقاد نداریم" (خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (ایرنا)، ۱۳۹۸).

^۱. Wan Azizah Wan Ismail

۱.۳.۲ جنگ داخلی یمن

در زمینه یمن هم با توجه به نزدیکی دولت نجیب رزاق به عربستان سعودی، شاهد حمایت مالزی از مواضع ریاض بودیم؛ این حمایت در جنگ یمن نیز به نوعی رنگ و بوی عملی نیز به خود گرفت؛ به طوری که مالزی اقدام به اعزام تعدادی از پرسنل نظامی خود به عربستان سعودی برای مشارکت در نبرد یمن نمود، به طوری که خبرگزاری رسمی عربستان سعودی از این اتفاق با عنوان پیوستن رسمی مالزی به ائتلاف عربستان سعودی علیه جنبش انصارالله یاد نمود؛ هرچند بیانیه‌ها و اظهارات رسمی مقامات دولت مالزی بعداً مشخص کرد که این اعزام نیرو با هدف کمک به خارج کردن اتباع مالزی و تعدادی از کشورهای همسایه از یمن و همچنین "ارائه کمک‌های انسان دوستانه" انجام گرفته است اما در فضای رسانه‌ای موجود و همچنین با توجه به استقرار نیروهای مذکور در عربستان سعودی تا پایان دولت نجیب رزاق، این اتفاق به عنوان تخطی از اصل دیرپای بی طرفی مالزی در منازعات مربوط به خاورمیانه تلقی می‌شد (Parameswaran, 2015). تصمیم مالزی برای اعزام نیرو به عربستان سعودی در حالی بود که اصل عدم مداخله یکی از اصول دیرپای سیاست خارجی مالزی بوده است که ریشه در دوران مالای کهن دارد و تعدادی آن را یکی از مبانی سه‌گانه سیاست خارجی مالزی - در کنار احترام به سلسله مراتب [نظام بین الملل] و رعایت اخلاقیات در سیاست - می‌دانند که بازتاب آن را در اصل عدم مداخله موجود در آسه‌آن نیز شاهد هستیم (Milner, 2019: 9).

این حضور سبب بروز انتقاداتی در فضای داخلی مالزی نیز شد، مثلاً لیو چین تونگ معاون وزیر دفاع دولت بعدی مالزی در مجلس نمایندگان این کشور اظهار داشت که دولت پیشین این کشور بدون کسب مجوز کابینه و پارلمان اقدام به اعزام نیرو به عربستان برای مداخله در جنگ یمن کرده بود؛ او همچنین خبر داد که پرونده این اعزام به دلیل تخلفات انجام گرفته به شورای امنیت ملی ارسال شده است. علاوه بر این، سرلشگر محمد ارشد راجی از فرماندهان ارشد سابق ارتش مالزی اظهار داشت که مالزی درگیر جنگی شده بود که ارتباطی به آن نداشته است (خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (ایرنا)، ۱۳۹۷). البته این امر تنها اقدام هم‌راستای دولت نجیب رزاق با منافع عربستان سعودی نبود؛ به هر حال پس از به قدرت رسیدن دولت جدید مالزی در سال ۲۰۱۸، محمد سابو، وزیر دفاع دولت جدید اعلام کرد که مالزی به دلیل سیاست‌های بی طرفی و همچنین احتمال ورود به یک درگیری منطقه‌ای نیروهای خود را از عربستان سعودی خارج می‌کند (Aljazeera, 2018). این تصمیم با واکنش مثبت دولت نجات ملی یمن و جنبش انصارالله روبه‌رو شد و یکی از مسئولان وزارت خارجه دولت نجات ملی یمن

ضمن استقبال از این حرکت اظهار داشت که این تصمیم نشان‌دهنده خرد رهبران جدید مالزی بوده و از تمایل شدید آنان به حفظ روابط با جهان اسلام و یمن خبر می‌دهد (روزنامه کیهان، ۱۳۹۷).

۱.۳.۳ جنگ داخلی سوریه

در زمینه سوریه اما شاهد اتخاذ موضع معتدل تری از سوی دولت مالزی بودیم؛ البته در مواقعی مانند استفاده ادعایی دولت سوریه از تسلیحات شیمیایی، کوالالمپور مواضع شدیدی را علیه دمشق اتخاذ کرد اما بیش‌ترین تمرکز مالزی بر جلوگیری از تأثیرگذاری این جنگ بر داخل کشور خود بود؛ مطابق با پژوهشی که موسسه تحقیقاتی پیو انجام داده است، بین ۱ تا ۱۰ درصد مسلمانان ساکن منطقه آسیا-اقیانوسیه حمایت و پشتیبانی خود را از داعش اعلام کرده‌اند که اکثریت عمده آنان نیز ساکن مالزی هستند. جلوه‌ای از این مسئله را می‌توان با تأمل در این نکته دریافت که بیش از ۸۰۰ مالزیایی و اندونزیایی که تعدادی از آن‌ها را هم زنان و کودکان تشکیل می‌دادند، تحت لوای داعش در عراق و سوریه مشغول فعالیت بودند؛ البته این آمار به‌غیر از اتباع دو کشور مذکور است که به جبهه النصره پیوسته‌اند (عطازاده، ۱۴۰۱). در همین دوران مالزی به "ائتلاف اسلامی" که با محوریت عربستان سعودی و به مرکزیت ریاض تشکیل شده و هدف خود را مقابله با داعش و گروه‌های دیگر تروریستی اعلام کرده بود، پیوست (BBC, 2015). بعدها و در سال ۲۰۲۱ هشام‌الدین حسین، وزیر دفاع دولت محی‌الدین یاسین، که پسرخاله نجیب رزاق و از چهره‌های نزدیک به عربستان سعودی در فضای سیاسی مالزی به شمار می‌رود، طی سخنانی اظهار داشت:

"در زمینه تروریسم نیز باید به این نکته اشاره کرد که درک خطر تروریسم بود که مالزی را بر آن داشت تا به عنوان یکی از اولین کشورها به ائتلاف علیه داعش بپیوندد و درعین حال در پیوستن به ائتلاف نظامی اسلامی نیز پیشگام باشد. مالزی در حال مطالعه درباره نحوه نقش‌آفرینی بیش‌تر در ائتلاف اسلامی است. اکنون در زمانی هستیم که باید ابتکارهای آسه‌آن و کشورهای حاشیه خلیج [فارس] را با یکدیگر پیوند دهیم. از آنجاکه اشتراکات زیادی بین دو منطقه وجود دارد، باید سرنوشت مشترک خود را نیز با یکدیگر پیوند بزنند (Hussein, 2021)" مالزی در همین راستا و در جریان سفر سال ۲۰۱۷ ملک سلمان، پادشاه عربستان سعودی، به این کشور مرکز جهانی صلح با نام مرکز بین‌المللی صلح ملک سلمان^۱ را به میزبانی

^۱. King Salman Center for International Peace

کوالامپور تأسیس نمود که هدف آن مقابله با افراط‌گرایی اعلام شده بود (Abu-Hussin, 2018: 49) و قرار بود که از "دانش مذهبی" موجود در دو کشور برای ایجاد روش، ایده و روایت‌های لازم و ضروری در جهت مقابله با تهدیدات تروریستی در جنوب شرقی آسیا استفاده کند (Waikar, 2019: 22). ذکر این نکته ضروری است که پس از سقوط نجیب رزاق، نخست‌وزیر سابق مالزی در سال ۲۰۱۸ و بازگشت ماهاتیر به عنوان نخست‌وزیر مالزی، روابط مالزی و عربستان سعودی رو به سردی گذاشت. به‌علاوه، سیاست‌های عربستان سعودی در یمن، قتل خاشقچی و حمایت این کشور از مساجد و مراکز آموزشی رادیکال در جنوب و جنوب شرق آسیا، به‌جایگاه عربستان سعودی در این دو منطقه ضربه زده است. نگرش سرد ماهاتیر نسبت به سعودی‌ها زمانی بیش‌تر مشخص شد که او در دسامبر ۲۰۱۹ مجمع جهانی اسلام را برگزار کرد که در آن رهبران اندونزی، پاکستان، ترکیه، ایران و قطر به عنوان سخنرانان اصلی دعوت شدند، اما خبری از ریاض در آن نبود (Singh, 2020: 14). به‌علاوه، شاهد خروج نیروهای مالزی از ائتلاف سعودی علیه یمن و همچنین تعطیلی مرکز صلح ملک سلمان بودیم. در این بخش، اشاره به موضع‌گیری مالزی در جریان شهادت سردار سلیمانی هم ضروری می‌نماید. دکتر ماهاتیر محمد، نخست‌وزیر وقت مالزی، در جریان شهادت سردار سلیمانی نیز اقدام به ترور ایشان را با قتل جمال خاشقچی، روزنامه‌نگار منتقد سعودی، مقایسه و آن را محکوم کرد و اظهار داشت که "این خلاف قانون است، اکنون ما امنیت نداریم. اگر کسی توهین کند و یا چیزی بگوید که دیگری (ترامپ) دوست ندارد، این شخص پهباد می‌فرستد تا به او شلیک کند". در همان زمان همچنین پیش‌بینی می‌شد که فشارهای سیاسی داخلی احتمالاً سبب خواهد شد تا جاکارتا و کوالامپور در مقایسه با آمریکا به ایران نزدیک‌تر شوند؛ زیرا در منظر تعدادی از مردمان این مناطق ایران تنها کشور مسلمانی است که در برابر دست‌درازی آمریکا به کشورهای مسلمان ایستادگی نموده و به همین دلیل پیش‌بینی می‌شد که اگرچه ترور سردار سلیمانی یک موفقیت تاکتیکی کوتاه‌مدت برای آمریکا محسوب می‌شد اما در بلندمدت، حداقل در این مناطق، پیامدهای منفی شدیدی برای ایالات‌متحده به همراه داشته باشد (Singh, 2020: 16).

یکی دیگر از عوامل مهم تأثیرگذار بر روابط جمهوری اسلامی ایران و مالزی حضور پرتعداد ایرانیان در این کشور است که بیش‌تر در قالب دانشجویان یا جهانگرد به این کشور مسافرت می‌کنند. مالزی یکی از کشورهایی است که ایرانیان می‌توانند بدون دریافت ویزا به آن سفر کنند. آمار دقیقی از تعداد ایرانیانی که در مالزی زندگی می‌کنند وجود ندارد اما تعداد آنان در

حدود ۱۵ هزار نفر تخمین زده می‌شود و بدین ترتیب مالزی اصلی‌ترین مقصد دیاسپورای ایرانی در جنوب شرق و شرق آسیا است (نظری، ۱۳۹۸: ۲۱۴). این در حالی است که پیش‌تر آمار مذکور بسیار بالاتر بوده است، به طوری که در سال ۲۰۱۶ میلادی تعداد ایرانیانی که در مالزی زندگی می‌کنند، ۸۰ هزار نفر و تعداد دانشجویان ۱۵ هزار نفر تخمین زده شده بود (Abu-Hussin, 2018: 56) اما بعدها به دلایلی مانند کاهش لغو روادید برای اتباع ایرانی از ۹۰ روز به دو هفته، از تعداد ایرانیان مقیم مالزی کاسته شد. در حال حاضر، سالانه حدود ۱۰۰ هزار نفر از ایرانیان در قالب جهانگرد از مالزی بازدید می‌کنند و تعداد دانشجویان ایرانی نیز در حدود ۲۵۰۰ نفر تخمین زده می‌شود؛ مطابق با اعلام قائم‌مقام صنعت گردشگری مالزی ایرانیان رتبه سوم را از نظر تعداد دانشجویان در مالزی دارند (نظری، ۱۳۹۸: ۲۱۵-۲۱۴). البته همکاری‌های علمی دو کشور از این قالب هم فراتر رفته است؛ در فاصله سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۲، شاهد این بودیم که ۲۴۰۶ مدرک علمی مشترک با همکاری ایران و مالزی تولید شده است و بدین ترتیب مالزی اولین شریک علمی جمهوری اسلامی ایران در بین کشورهای در حال توسعه به شمار می‌رود (سازمند، ۱۳۹۹: ۴۳).

۲- چالش‌ها و مسائل موثر در روابط جمهوری اسلامی ایران و مالزی

مطالعه روابط جمهوری اسلامی ایران و مالزی روشن می‌سازد که سه چالش ناشی از تحریم‌های ظالمانه ایالات متحده آمریکا، تأثیرگذاری عربستان سعودی و مسئله تشیع اصلی‌ترین چالش‌های گسترش روابط جمهوری اسلامی ایران و فدراسیون مالزی به شمار می‌روند.

۲.۱ تحریم‌های ایالات متحده آمریکا

سال ۲۰۱۰ به نوعی آغاز دور جدید تحریم‌های کنگره علیه جمهوری اسلامی ایران است. در ۱ جولای این سال قانون سیسادا به عنوان اولین قانون تحریمی جدید علیه جمهوری اسلامی وضع شد که از اصلی‌ترین عوامل افزایش ریسک تجارت و همکاری بانک‌های خارجی با کشورمان به شمار می‌رود. در سال ۲۰۱۲ نیز قانون اختیارات مالی برای سال مالی ۲۰۱۲ علیه جمهوری اسلامی ایران توسط کنگره تصویب شد که اصلی‌ترین نقش را در کاهش فروش نفت کشورمان دارد و مطابق آن بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران مورد تحریم قرار گرفت و مقرر شد که تجارت با آن شامل محرومیت از نظام مالی آمریکا شود. در سال‌های ۲۰۱۲، ۲۰۱۳ و

۲۰۱۷ نیز به ترتیب شاهد تصویب "قانون کاهش تهدید ایران و حقوق بشر سوریه"، "قانون آزادی و مبارزه با سلاح کشتار جمعی ایران" و قانون مقابله با مخالفان آمریکا از طریق تحریم‌ها (کاستا) بودیم که حلقه تحریم‌ها را مخصوصاً علیه صنعت نفت و گاز کشورمان تنگ‌تر نمود. مطابق با دستور اجرایی ۱۳۸۴۶ هم تحریم‌های متوقف شده با برجام بازگردانده شدند (براتی و ترابی، ۱۴۰۰: ۱۰-۶).

در همین دوران خبرهایی هم وجود داشت که حاکی از همکاری مالزی و جمهوری اسلامی ایران برای غلبه بر تحریم‌ها بود؛ رسانه‌های بین‌المللی در سال ۲۰۱۹ به نقل از منابع اطلاعاتی غربی گزارش دادند که تعداد "غیرمعمولی" نفت‌کش ایرانی دست به انتقال نفت به مالزی زده‌اند؛ با توجه به این‌که مقطع زمانی مذکور در دوران موسوم به "فشار حداکثری" دونالد ترامپ، رئیس‌جمهور وقت ایالات متحده، و پس از عدم تمدید معافیت شش‌ماهه چین، هند، ترکیه، ایتالیا و کره جنوبی در حوزه واردات نفت از ایران قرار داشت، از این اقدام به‌عنوان یک مجرای بزرگ تنفسی برای اقتصاد تضعیف شده ایران یاد گشت؛ از همکاری ایران و مالزی در بازه زمانی مذکور با عنوان "اتحاد" یاد شد. (Levinson, 2019) در همین زمینه، دانی یاتوم، رئیس سابق موساد، با اشاره به همکاری ایران و مالزی در دور زدن تحریم‌ها اظهار داشت که دست موساد در مالزی، به‌اندازه کشورهایمانند سوریه یا عراق، باز نیست و برای جلوگیری از منتفع شدن جمهوری اسلامی ایران از این مجرا، باید از اهرم فشار ایالات متحده استفاده نمود (Bob, 2019). در همین زمان شاهد خبرهایی درباره تشکیل اتحادی متشکل از ایران، مالزی، ترکیه و قطر بودیم که گفته می‌شد برای مقابله با تحریم‌های اعمال شده علیه کشورهای مسلمان تشکیل شده که قرار است از طلا به‌عنوان راهی برای دور زدن تحریم‌ها استفاده کند و تهاوتر بین این چهار کشور را گسترش دهد. (Frantzman, 2019) این گمانه‌زنی‌ها پس از تشکیل اجلاس سران اسلامی تحت عنوان "همکاری برای بازیابی اسلامی" که با حضور چهار کشور مذکور تشکیل شده بود، به وجود آمد. ماهاتیر محمد در سخنرانی خود در اجلاس مذکور با اشاره به جمهوری اسلامی ایران، اظهار داشت:

"برای من مهم است که مشخصاً به ایران اشاره کنم. ایران برخلاف سال‌ها تحریم و محاصره، توانسته پیشرفت و تحول را ادامه بدهد. ایران با افتخار چهارمین کشور دارنده بیشترین تعداد مهندس است (دیپلماسی ایرانی، ۱۳۹۸)"

این ارتباطات حساسیت دولت آمریکا را نسبت به همکاری‌های دو کشور در زمینه دور زدن تحریم‌ها تشدید کرد؛ به طوری که سیگال مندلکر^۱، معاون امور تروریسم و اطلاعات مالی وزارت خزانه‌داری آمریکا، بر ریسک تجارت با ایران تأکید نمود و اظهار داشت دولت آمریکا تمایل دارد تا مسئولان مالزی و سنگاپور درباره راه‌های مورد استفاده توسط دولت ایران برای نقل و انتقال "غیرقانونی" نفت هوشیار باشند (CNBC, 2019). در همین زمان دولت مالزی تحت فشار شدید قرار داشت تا روابط خود را با جمهوری اسلامی ایران محدود کند، به طوری که ماهاتیر محمد در حاشیه مجمع عمومی سازمان ملل متحد در سال ۹۸ اعلام کرد که مالزی ناچار به رعایت تحریم‌ها است (نظری ۱۳۹۸، ۱۹۷) و بانک‌های مالزی نیز به دلیل همین فشارها حساب‌های تعداد زیادی از ایرانیان را مسدود نمودند (Lee, 2019).

نوع کنشگری مالزی مانند سایر کشورهای شرق آسیا هم درباره تحریم‌های اعمال شده علیه جمهوری اسلامی ایران قابل توجه و مطالعه است؛ موضع عمومی این کشورها مخالفت و محکومیت و درعین حال اظهار اجبار برای تبعیت از این تحریم‌ها است؛ به طوری که می‌توان واکنش این کشورها به تحریم‌های اعمال شده علیه جمهوری اسلامی ایران را ذیل سه ویژگی توصیف نمود: اولاً کشورهای این منطقه خواستار آن هستند تا حد امکان ضمن پایبندی کامل به تحریم‌های اعمال شده علیه جمهوری اسلامی ایران از امکان تجارت با جمهوری اسلامی ایران نیز بهره‌مند شوند. در حقیقت این رویکرد را می‌توان ذیل راهبرد مصون سازی کشورهای جنوب جهانی تعریف کرد به این معنی که بر اثر تغییرات رخ داده در پویایی‌های قدرت و کاسته شدن از هژمونی ایالات متحده آمریکا، خیزش قدرت‌های نوظهور و افزایش قدرت خود کشورهای جنوب جهانی، این کشورها در رقابت قدرت‌های بزرگ به نوعی "بی‌طرفی" پیشه کرده راهبرد مصون سازی را دنبال می‌کنند؛ بدین معنی که به دلیل محذوریت‌هایی که برای آن به عنوان یک قدرت متوسط دارد و همچنین تمایل به انتفاع اقتصادی از هر دو طرف، در عین واحد سیاست‌های بعضاً متضادی را درباره موضوعات مورد مناقشه دنبال می‌کنند (Burton 2019, 242). آن‌ها توزیع آینده قدرت جهانی را نامشخص می‌دانند و می‌خواهند از تعهداتی که انجام آن‌ها سخت می‌باشد، اجتناب کنند (Spektor, 2023).

ویژگی دوم که "حفظ چهره" خوانده می‌شود، از این ویژگی کشورهای شرقی ناشی می‌گردد که گفته می‌شود در نهان یا آشکار اعتذار و ابراز تأسف خود نسبت به پایبندی به تحریم‌ها

^۱. Sigal Mandelker

را به مقامات جمهوری اسلامی ایران ابراز داشته‌اند؛ ویژگی نهایی نیز حسابگری می‌باشد، بدین معنا که همواره محاسبه عقلانی راهنمای کنشگری آن‌ها درباره برخورد با تحریم‌های جمهوری اسلامی ایران بوده است (Azad, 2015).

۲.۲ رابطه با عربستان سعودی

روابط مالزی و عربستان سعودی در دوران مدرن از سال ۱۹۵۸ و با سفر تونکو عبدالرحمان وحید، نخست وزیر وقت مالزی، به عربستان سعودی آغاز شد. نقش آفرینی عربستان سعودی در حل و فصل اختلافات بین اندونزی و مالزی در دهه ۶۰ میلادی هم بر عمق این روابط افزود. تعدادی معتقد هستند که گسترش روابط مالزی با عربستان سعودی در این دوره تاریخی ناشی از احیای تفکر اسلامی در بین مردم این کشور بوده است. در حواصل سال‌های ۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰ نیز عربستان سعودی ۲۵۰ میلیون دلار در قالب وام به مالزی کمک کرد. پس از به قدرت رسیدن ماهاتیر محمد شاهد تقویت بیش تر روابط مالزی با عربستان سعودی بودیم. اصول سیاست خارجی دولت او مبتنی بر مشارکت منطقه‌ای با کشورهای آسه‌آن، سیاست نگاه به شرق و برقراری روابط نزدیک تر با کشورهای مسلمان بود که نتیجه آن افزایش رشد اقتصادی مالزی و تحکیم روابط سیاسی و اقتصادی آن با کشورهای در حال توسعه بود. ماهاتیر در سال ۱۹۸۲ به عربستان سعودی سفر کرد و علاوه بر دریافت وام ۱۰۶ میلیون دلاری برای ساخت ۵ بیمارستان و وام ۵۸ میلیون دلاری برای ساخت بزرگراه شرق-غرب، در مذاکرات صلح ایران-عربستان به میزبانی عربستان سعودی هم ایفای نقش نمود. از آغاز هزاره ۲۱ هم با سفر سلطان بن عبدالعزیز آل سعود (معاون دوم نخست‌وزیر عربستان سعودی) به مالزی در سال ۲۰۰۰ و سفر سال ۲۰۰۱ عبدالله احمد بداوی، نخست‌وزیر وقت مالزی، به عربستان روابط دو کشور گسترش یافت (Abu-Hussin, 2018:48-50). در این دوران می‌توان سیاست مالزی در زمینه عربستان سعودی را تلاش برای منتفع شدن اقتصادی از این کشور بدون ورود به جرگه کشورهای حامی عربستان سعودی در فضای بین‌الملل توصیف کرد اما آنچه تحول اصلی در گسترش روابط ریاض و کوالالامپور محسوب می‌شود، به روی کار آمدن نجیب رزاق بود.

پیش تر درباره مشارکت مالزی در ائتلاف به اصطلاح ضد تروریسم عربستان سعودی صحبت کردیم اما شاید اشاره به این نکته خالی از لطف نباشد که در آن دوران افشاگری‌های نمایندگان جناح مخالف در پارلمان نشان داد که ظاهراً روابط عربستان سعودی و مالزی در دوران نجیب بسیار عمیق تر از آنچه پیش تر تصور می‌شد بوده است، به طوری که یک تاجر مالزیایی به نام لو

تایک جو متن بیانیه دفاع نجیب رزاق از حمله عربستان سعودی به یمن را از شرکت پتروسعودی دریافت نموده و به نجیب تحویل داده است تا او آن بیانیه را قرائت کند (نظری، ۱۳۹۸: ۱۹۰). یکی دیگر از اتفاقاتی که میزان ارتباط نجیب رزاق با عربستان سعودی را نشان می‌دهد، واریز ۶۸۰ میلیون دلار از سوی خاندان سعودی به حساب شخصی نجیب رزاق در آستانه انتخابات پارلمانی ۲۰۱۳ بود؛ نجیب بعد از افشای این اتفاق اعلام کرد که مبلغ مذکور را با هدف کمک به فعالیت‌های انتخاباتی جناح خود در انتخابات پارلمانی از ریاض کمک گرفته است زیرا گمان می‌کرده که عربستان سعودی سابقه کمک به دولت‌هایی را که با آن‌ها به‌نوعی دوست است دارد؛ او همچنین اضافه کرد که بعداً این مبلغ را به عربستان عودت داده است (Guardian, 2016).

نقطه عطف دوم روابط دو کشور در سال ۲۰۱۷ و با سفر ملک سلمان به مالزی رخ داد. او در جریان سفر آسیایی خود به اندونزی، ژاپن و چین به کوالالمپور هم رفت. اگرچه مالزی در جریان این سفر از نظر اقتصادی هم منتفع شد- مشارکت شرکت آرامکوی عربستان سعودی در ساخت بزرگ‌ترین پالایشگاه مالزی در ایالت جوهور و افزایش همکاری‌های آموزشی - اما بزرگ‌ترین تحول آن تعهد دو کشور برای همکاری در عرصه "مقابله با افراطی‌گرایی" بود که در نتیجه آن مرکز جهانی صلح با نام مرکز ملک سلمان برای صلح بین‌المللی به میزبانی کوالالمپور تأسیس گشت و البته همان‌طور که پیش‌تر ذکر شد در پی بازگشت ماهاتیر محمد به قدرت تعطیل شد (Abu-Hussin, 2018:48-50).

پیش‌تر نیز دولت نجیب رزاق آمادگی خود را برای اعزام نیروهای ارتش مالزی به بحرین اعلام کرده و در راستای حمایت از سیاست‌های عربستان سعودی، آنچه را که دخالت جمهوری اسلامی ایران در کشورهای همسایه می‌نامید، مورد انتقاد قرار داده بود (نظری، ۱۳۹۸: ۱۸۹). نجیب همچنین معترضان بحرینی را تروریست نامید و آن‌ها را به تضعیف ثبات و امنیت کشور متهم کرد (Musa, 2017: 6).

تأثیر فاکتور عربستان سعودی بر سیاست خارجی مالزی در دوران نجیب رزاق آن‌قدر زیاد بود که بعضی از کارشناسان مطرح کرده‌اند که می‌توان گفتمان سیاست خارجی این کشور را در دوران مذکور ذیل سه دال صورت‌بندی کرد: دولت مسلمان فعال، دولت مسلمان میانه‌رو و دولت مسلمان سنی؛ در تبیین ویژگی سوم به این نکته اشاره می‌شود که نجیب در رابطه با عربستان سعودی علاوه بر این که در پی انتفاع مالی بود اما برخلاف اسلاف خود بر ویژگی‌های مذهبی نیز تأکید داشت و به همین دلیل در دوران او شاهد آن بودیم که مالزی وارد مدار "ژئو-مذهبی" عربستان سعودی گشت (Waikar, 2019: 22-23).

۲.۳ تشیع

علی‌رغم این‌که مالزی کشوری با تنوع قومیتی و مذهبی فراوان به شمار می‌رود- مالزی از نظر ناهمگونی قومی رتبه چهارم آسیا را به خود اختصاص داده است (یزدان‌پناه، ۱۴۰۰: ۳۲۲)- و نزدیک به ۴۰ درصد جمعیت آن را افرادی با مذاهب غیر از اسلام تشکیل می‌دهند، اما اسلام که اغلب به عنوان دین اکثریتِ ملایوی این کشور شناخته می‌شود، رتبه اول را در بین ادیان این کشور به خود اختصاص داده است (اسفندیار، ۱۳۹۷: ۱۸۵). مطابق با قانون اساسی دین رسمی مالزی است. از طرف دیگر، اسلام همواره نقشی بارز در سیاست خارجی دولت کوالالامپور بازی کرده است؛ دوران نخست‌وزیری ماهاتیر از سال ۱۹۸۱ تا ۲۰۰۳ به عنوان دوره اسلامی شدن سیاست خارجی مالزی شناخته می‌شود؛ زیرا در این دوران ماهاتیر به شدت به گسترش روابط با سایر کشورهای اسلامی روی آورد و از سوی دیگر به موضع‌گیری‌های مهمی در قبال موضوعات حائز اهمیت برای جهان اسلام- مانند فلسطین، مسلمانان جنوب فیلیپین و بوسنی و هرزگوین- پرداخت؛ اما آنچه سبب این جهت‌گیری شده بود بیش‌تر از آن‌که انتفاع سیاسی یا اقتصادی باشد، بازتابی از سیاست داخلی مالزی بود؛ زیرا با توجه به گرایش اسلامی قوی اکثریت ملایوی این کشور، دولت سعی داشت تا با گسترش روابط خود با کشورهای اسلامی به مردم مالزی نشان دهد که سیاست‌های دولت، مقبول سایر کشورهای اسلامی نیز است. البته روی آوردن ماهاتیر به گفتمان اسلامی یک دلیل دیگر هم داشت که هنوز هم ردپای آن در فضای سیاست داخلی مالزی به چشم می‌خورد، از دهه ۸۰ میلادی "حزب اسلامی مالزی" معروف به پاس^۱ توانست با مطرح کردن آرمان‌های اسلامی، محبوبیت بالایی را در میان اقلیت مهمی از جامعه کسب کند؛ پاس معتقد است که اسلام دین رسمی مالزی است و به همین دلیل باید در جلوه‌های گوناگون زندگی مردمان این کشور جلوه یابد (اسفندیار، ۱۳۹۷: ۱۹۱)؛ و همین مسئله حزب آمو را بر آن داشت تا در گفتمان خود از دال‌های اسلامی بیش‌تر استفاده نماید؛ بنابراین مالزی وارد دوره‌ای شد که می‌توان آن را "رقابت برای" اسلامی سازی" نامید (Waikar, 2019: 8)؛ به‌گونه‌ای که پس از شدت یافتن رقابت‌های انتخاباتی بین آمو و پاس، ماهاتیر در ۲۹ سپتامبر ۲۰۰۱ مالزی را کشوری اسلامی اعلام کرد (اسفندیار، ۱۳۹۷: ۱۹۲). در دوران عبدالله احمد بدایو هم شاهد آن بودیم که ذیل مفهوم اسلام "حضاری"^۲ یا تمدنی سعی شد تا با ارائه چهره‌ای از معتدل "که" معتدل" خوانده می‌شد،

^۱ Pan-Malaysian Islamic Party (PAS)

^۲ Hadhari

مالزی به کشوری تبدیل شود که غرب چاره‌ای جز پذیرش آن ندارد و خاورمیانه نیز مایل به تقلید و الگوبرداری از آن است (Waikar, 2019:11-12). به‌علاوه، پادشاه، نخست‌وزیر و حاکمان مالزی باید مسلمان باشند و حاکمان ایالات حکم رهبر مذهبی را در ایالات خود دارند (نظری، ۱۳۹۸: ۳۱).

همه آنچه گفته شد نشانگر اهمیت اسلام در فضای داخلی و سیاسی مالزی است؛ اسلام به‌عنوان یک عامل پویا و قوام‌بخش در سپهر سیاسی مالزی نقش‌آفرینی می‌کند و به همین دلیل شاید این تصور وجود داشته باشد که با توجه به گفتمان اسلام سیاسی جمهوری اسلامی ایران امکان گسترش همکاری‌ها بر اساس این بینش مشترک وجود دارد اما حقیقت آن است که تشیع در مالزی به‌عنوان یک عامل منفی بر روابط دو کشور نقش‌آفرینی نموده است؛ زیرا مطابق با فتوای سال ۱۹۹۶ شورای ملی فتوای مالزی، تشیع و تبلیغ آن در این کشور برای آن‌چه حفظ انسجام ملی مالزی نامیده می‌شود، به‌طورکلی ممنوع است (Musa, 2017: 7). با توجه به این فتوا، فضای سیاسی و مذهبی شدیدی علیه شیعیان در مالزی، که علی‌رغم ممنوعیت تعداد آنان در حدود ۳۰۰ هزار نفر تخمین زده می‌شود (Abu-Hussin, 2018:58)، وجود دارد (Waikar, 2019: 21). همین مسئله سبب شده است که نسبت به بعضی از فعالیت‌های جمهوری اسلامی ایران در مالزی حساسیت وجود داشته باشد؛ بالأخص با توجه به این نکته که در فضای سیاست داخلی مالزی از عنوان شیعه به‌عنوان انگیزه برای از میدان به در کردن رقبا استفاده می‌گردد (Abu-Hussin, 2018: 58). در همین راستا حتی شخصی مانند ماهاتیر محمد که در بسیاری از حوزه‌ها شاهد موضع‌گیری مطلوب او بوده‌ایم، در این مورد از موج سیاسی اصلی مالزی تبعیت کرده است؛ کما این‌که طی سخنانی اظهار داشت:

"اگر آن‌ها (ایرانیان) مایل هستند تا در ایران از دین (تشیع) خود پیروی کنند، میل خود آن‌ها است اما اگر به مالزی می‌آیند، لطفاً ما را به زحمت نیندازند" (Abu-Hussin, 2018: 56).

نتیجه‌گیری و بایسته‌ها

مقاله حاضر با رویکرد توصیفی-تحلیلی و استفاده از ابزارهای کتابخانه‌ای در پی بررسی روابط جمهوری اسلامی ایران و مالزی در حد فاصل سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰ میلادی بوده و قصد پاسخ به این پرسش را داشت که "سیر روابط جمهوری اسلامی ایران و مالزی در سال‌های

¹. National Fatwa Council

۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰ میلادی چگونه بوده است و چه عواملی سبب ممانعت از گسترش بیشتر روابط شده است؟" یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که در عرصه اقتصادی به جز سال‌های ابتدایی دهه مورد بررسی شاهد سیرنزولی روابط بوده‌ایم؛ اما در عرصه سیاسی و مسائلی مانند برنامه هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران یا جنگ‌های سوریه و یمن رویکرد دو کشور دچار واگرایی کمتری بوده است. اصلی‌ترین عوامل مانع گسترش روابط نیز نبود اراده کافی در طرفین، تحریم‌های ایالات متحده، روابط مالزی با عربستان سعودی و مذهب تشیع بوده است.

در تحلیل روابط دو جانبه جمهوری اسلامی ایران و مالزی اشاره به چند نکته ضروری می‌نماید: اولاً همان‌طور که از آمار اقتصادی تجارت بین دو طرف نیز مشخص است، بیش‌ترین رونق تجاری بین دو طرف در سال‌های ۲۰۱۲ و ۲۰۱۳ بوده است که حتی پس از برجام هم شاهد تکرار حجم پیشین تجاری نبودیم و از سال ۲۰۱۴ میزان تجارت دو کشور همواره کمتر از ۷۵۰ میلیون دلار بوده است و در سال ۲۰۲۰ نیز به رقمی حدود ۵۰۰ میلیون دلار رسیده است. این مسئله نشان می‌دهد که یکی از مؤلفه‌های اصلی در گسترش روابط دو کشور بحث "اراده" و "خواست" طرفین است، بدین معنی که در سال‌هایی که دولت‌های مستقر در جمهوری اسلامی ایران سیاست نگاه به شرق را جدی‌تر دنبال کرده‌اند، شاهد افزایش روابط تجاری دو طرف بوده‌ایم. در حقیقت، همزمان با افزایش فشار کشورهای غربی و همچنین با هدف ایجاد توازن در سیاست خارجی خود، سعی بر اتخاذ سیاست نگاه به شرق در مقاطع مختلف داشته است که البته به جهت‌گیری دولت‌های مختلف از شدت و ضعف برخوردار بوده است (شیخ‌الاسلامی و عطارزاده، ۱۴۰۱: ۶۵).

یکی از اصلی‌ترین پتانسیل‌های موجود در روابط ایران و مالزی بحث اقتصادی است. برای تعمیق روابط اقتصادی دو کشور باید در دو حوزه فعالیت صورت گیرد: اولاً با توجه به اینکه یکی از مشکلات اصلی در این حوزه عدم شناخت دو کشور از ظرفیت‌های اقتصادی یکدیگر است، تدوین یک برنامه جامع مطالعاتی برای آشنایی با ظرفیت‌های مالزی و همچنین اجرای یک برنامه تبلیغی و تبیینی برای آشنایی مالزیایی‌ها با ظرفیت‌های اقتصادی ایران ضروری است. نکته حائز اهمیت دیگر، فعال‌سازی بخش خصوصی است که به علت درگیر نبودن با سازوکارهای بوروکراتیک اداری و همچنین محدودیت کمتر تحریمی برای آن‌ها، می‌تواند آورده اقتصادی مناسبی برای کشور داشته باشد.

مؤلفه بعدی تبدیل مسئله ایران به موضوعی مورد جدال در سیاست داخلی کشور مالزی است. تجربه گذشته نشان می‌دهد در زمانی که ماهاتیر محمد یا طیف همسوتر با او بر این

کشور حاکم باشند، امکان برقراری روابط گرم ایران و مالزی فراهم است که نمونه آن را می‌توان در کمک‌های دولت متأخر ماهاتیر به جمهوری اسلامی ایران برای دور زدن تحریم‌ها و موضع‌گیری‌های او در محکومیت جنایت آمریکا علیه سرلشکر شهید سلیمانی مشاهده کرد. در حقیقت شاید بتوان "فاکتور ماهاتیر محمد" را یکی از اصلی‌ترین عوامل گسترش روابط جمهوری اسلامی ایران و مالزی دانست. این در حالی است که در زمان صدارت دولت‌های نزدیک به غرب مانند دولت نجیب رزاق شاهد تیره شدن روابط دو کشور بوده‌ایم.

اگر به ترتیبی که در بندهای پیشین گفته شد، دولتی که در مالزی بر سر کار است، در حوزه دولت‌های دوست ایران تلقی شود، زمین بازی گسترده‌ای در مقابل ما وجود دارد. یکی از مواردی که می‌تواند زمینه‌ساز همکاری‌های دوجانبه باشد، بحث فلسطین و مقابله با رژیم صهیونیستی است. جمهوری اسلامی ایران پرچم‌دار مبارزه با رژیم صهیونیستی در سراسر جهان است و حمایت از فلسطین یکی از اصول انقلاب اسلامی است، از طرف دیگر مالزی نیز کشوری است که در زمره کشورهای حامی فلسطین و مخالف رژیم صهیونیستی به شمار می‌رود و از این طریق می‌توان نسبت به تعمیق روابط دو کشور در عرصه سیاسی و همچنین اصلاح تصور مسمومی که در اذهان برخی از اهل سنت نسبت به جمهوری اسلامی وجود دارد، اقدام کرد.

منابع و مأخذ

فارسی:

ابراهیمی، معصومه (۱۴۰۰، شهریور ۲۹). مالزی از سرمایه‌گذاری اقتصادی ایرانیان استقبال می‌کند. *خبرگزاری ایرنا*. بازیابی در ۲۸۲، ۱۴۰۱، از

<https://www.irna.ir/news/84477944/%D9%85%D8%A7%D9%84%D8%B2%DB%8C-%D8%A7%D8%B2>

اسفندیار، محمود رضا (۱۳۹۷). *تاریخ اسلام در جنوب شرقی آسیا*. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

براتی، مسعود و ترابی، حامد (۱۴۰۰). *لغو مؤثر تحریم‌ها در آیین‌های قوانین و مقررات آمریکا*. تهران: گروه بین‌الملل شبکه کانون‌های تفکر ایران (ایتان).

خبرگزاری برنا. (۱۳۹۵، ۱۶۷). دکتر روحانی در نشست مشترک هیئت‌های عالی‌رتبه ایران و مالزی: ایران علاقه‌مند به توسعه همکاری با کشورهای آسیایی از جمله مالزی است. *خبرگزاری برنا*. بازیابی در ۳۰۲، ۱۴۰۱، از

<https://www.borna.news/%D8%A8%D8%AE%D8%B4%D8%B3%DB%8C%D8%A7%D8%B3%DB%8C>

خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (ایرنا). (۱۳۹۷، تیر ۳۱). دولت جدید مالزی از برجام اعلام حمایت کرد. بازیابی در ۳۰ ۲، ۱۴۰۱، از

<https://www.irna.ir/news/82977682/%D8%AF%D9%88%D9%84%D8%AA>

خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (ایرنا). (۱۳۹۷، آذر ۱۵). ژنرال بازنشسته مالزیایی: مالزی نباید درگیر جنگ یمن می‌شد. بازیابی در ۱۳، ۱۴۰۱، از

<https://www.irna.ir/news/83124485/%D9%85%D8%A7%D9%84%D8%B2%DB%8C>

خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (ایرنا). (۱۳۹۸، آذر ۲۴). ماهاتیر محمد: تحریم‌های ضد ایرانی نوعی دیکتاتوری بین‌الملل است. بازیابی در ۳۱ ۲، ۱۴۰۱، از

<https://www.irna.ir/news/83595568/%D9%85%D8%A7%D9%87%D8%A7%D8%AA%DB%8C%D8%B1>

خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (ایرنا). (۹۵، اسفند ۲۳). روابط ایران و مالزی در سال ۹۵: تحرک سیاسی برای توسعه مناسبات اقتصادی. بازیابی در ۳۰ ۲، ۱۴۰۱، از

<https://www.irna.ir/news/82462890/%D8%B1%D9%88%D8%A7%D8%A8%D8%B7>

خبرگزاری مهر. (۱۳۹۵، ۱۹۷). روحانی در فرودگاه مهرآباد مطرح کرد: کشتار مردم در ماه حرام باور کردنی نیست/ اوضاع یمن تأسفبار است. بازیابی در ۳۰ ۲، ۱۴۰۱، از

<https://www.mehrnews.com/news/379262/%D8%A9%D8%B4%D8%AA%D8%A7%D8%B1>

روزنامه کیهان. (۱۳۹۷، ۸۴). مالزی از ائتلاف سعودی در یمن خارج شد/ انصار الله استقبال کرد. بازیابی در ۱۳، ۱۴۰۱، از

<https://kayhan.ir/fa/news/135781/%D9%85%D8%A7%D9%84%D8%B2%DB%8C-%D8%A7%D8%B2>

سازمند، بهاره (۱۳۹۹). سیاست نگاه به شرق: واکاوی دیپلماسی علمی-فرهنگی ایران در قبال کشورهای اسلامی جنوب شرق آسیا مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام، ۵۳-۲۹

سفارت جمهوری اسلامی ایران در کوالالمپور. (بدون تاریخ). بازیابی در ۷ ۲، ۱۴۰۱، از

<https://malaysia.mfa.gov.ir/portal/GeneralCategoryServices/10886>

سلطانی‌نژاد، محمد (۱۳۹۴). مناسبات ایران و کشورهای جنوب شرق آسیا (۱۳۸۱-۱۳۹۲): سنجش نگاه به شرق. فصلنامه روابط خارجی، دوره ۵۱، شماره ۲۵، بهار ۱۴۰۰-۲۳.

شیخ الاسلامی، محمدحسن و عطازاده، سجاد. (۱۴۰۱). آسیایی شدن: خوانشی جدید از نگاه به شرق. فصلنامه روابط خارجی، ۱۴(۴)، ۳۷-۶۸. doi: 10.22034/fr.10.22034/10.22034.2023.354088.1280

صابری، صادق (۱۳۹۹). بررسی فرصت‌های تجارت بین‌الملل با کشور مالزی. اصفهان: اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی اصفهان.

عطازاده، سجاد (۱۴۰۱، ۱۳). تروریسم در آسیا-اقیانوسیه. تابی اینسایدر، بازیابی در ۱۳، ۱۴۰۱، از

<http://tabyincenter.ir/46232/slider/>

معاونت دیپلماسی اقتصادی وزارت امور خارجه. (۱۳۹۹، ۳۱ ۴). موافقتنامه‌های تجاری مالزی با دیگر کشورها.

بازیابی در ۳ ۳، ۱۴۰۱، از <https://economic.mfa.ir/portal/newsview/603290>

نظری، علی‌اکبر (۱۳۹۸). مالزی. تهران: مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.
یزدان پناه، کیومرث (۱۴۰۰). جایگاه اقوام در شکل‌گیری ساختار سیاسی و حاکمیت افغانستان بعد از ۲۰۰۱ میلادی. فصلنامه سیاست، دوره ۵۱، شماره یک، ۳۱۷-۳۴۱.

انگلیسی:

- Abu-Hussin, Mohd Fauzi (2018). Malaysia's Relations with Saudi Arabia and Iran: Juggling the Interests. *Contemporary Review of the Middle East*, 46-63.
- Aljazeera. (2018, Jun 28). *Malaysia to withdraw troops stationed in Saudi Arabia*. Retrieved May 22, 2022, from <https://www.aljazeera.com/news/2018/6/28/malaysia-to-withdraw-troops-stationed-in-saudi-arabia>
- Azad, Shirzad (2015). Principlism Engages Pragmatism: Iran's Relations With East Asia Under Ahmadinejad. *Asian Politics & Policy*, 555-573.
- BBC. (2015, December 15). <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35099318>. Retrieved May 2022, 23, from <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35099318>
- Burton, Guy. (2019). Middle power behavior under multipolarity: Indonesia and Malaysia in the Middle East since the Arab uprisings. *Asian Politics & Policy*, 228-247.
- Farrar-Wellman, Ariel (2010, July 20). *Malaysia-Iran Foreign Relations*. Retrieved May 2022, 21, from <https://www.criticalthreats.org/analysis/malaysia-iran-foreign-relations>
- Guardian. (2016, January 26). *Malaysian prime minister cleared of corruption over \$681m Saudi 'gift'*. Retrieved May 24, 2022, from <https://www.theguardian.com/world/2016/jan/26/malaysian-pm-najib-razak-cleared-corruption-gift-saudi-royals>
- Hussein, Hishammuddin Hussein (2021, November). *IISS Manama Dialogue*. Retrieved January 14, 2022, from www.iiss.org/-/media/files/manama-dialogue/2021/plenary-transcripts/p2/dato-seri-hishammuddin-tun-hussein-senior-minister-of-defence-malaysia---as-delivered.pdf.
- Kingsbury, Damien. (2017). *Politics in Contemporary Southeast Asia*. New York: Routledge.
- Kuok, Lynn. 2024. *America Is Losing Southeast Asia*. September 3. Accessed June 3, 2025. <https://www.foreignaffairs.com/united-states/america-losing-southeast-asia>.
- Lawson, F. H. (2023). Iranian overtures to Indonesia: Why? and Why now? *Australian Journal of International Affairs*, 77(5), 578-584. <https://doi.org/10.1080/10357718.2023.2274441>
- Milner, Anthony (2019). Long-term Themes in Malaysian Foreign Policy: Hierarchy Diplomacy, Non-interference and Moral Balance. *Asian Studies Review*, 117-135.
- Musa, Mohd Faizal (2017). State-backed discrimination against Shia Muslims. *Critical Asian Studies*, 1-22.
- Parameswaran, Prashanth (2015, May 12). *Did Malaysia Just Join the Saudi-Led Coalition in Yemen?* Retrieved May 22, 2022, from <https://thediplomat.com/2015/05/did-malaysia-just-join-the-saudi-led-coalition-in-yemen/>
- Singh, Bilveer. (2020). Implications of Soleimani's Killing for South and Southeast Asia. *Counter Terrorist Trends and Analyses*, 12-16.
- Spektor, M. (2023, April 18). In Defense of the Fence Sitters. Retrieved from *Foreign Affairs*: <https://www.foreignaffairs.com/world/global-south-defense-fence-sitters>
- Waikar, Prashant (2019). Dancing with the Ummah: Islam in Malaysia's foreign policy under Najib Razak. *The Pacific Review*, 230-258, no. 4, 2021.

